

Zonder relatie geen prestatie

Over het belang van verbondenheid in het onderwijs

Door Merlijn Wentzel, zelfstandig
onderwijsadviseur

Dit artikel is een pleidooi voor meer ruimte voor verbondenheid in het onderwijs. Omdat de leerlingen daar om vragen en omdat de band tussen leraren en leerlingen dé factor is die de kwaliteit van onderwijs bepaalt. Het is de basis voor zowel de cognitieve ontwikkeling van de kinderen als hun sociale en emotionele groei.

In 2002 heb ik honderden kinderen geïnterviewd over hun ervaringen op school, van kleuters tot havo 4-leerlingen. Onze startvraag was steeds "Kun je eens iets vertellen over deze school?" en vervolgens vroegen we door op wat de kinderen ter sprake brachten. De leraren werden langs deze half gestructureerde weg een veelbesproken onderwerp. Leraren zijn voor leerlingen een veel, zo niet alles bepalende factor in het schoolleven.¹

Dat dit zo is weet bijna iedereen ook uit eigen ervaring. Gevraagd naar de eigen schooltijd, herinneren mensen zich bijna nooit als eerste een vak. Het zijn de herinneringen aan die ene inspirerende docent of de leraar die je gekwetst heeft die je altijd bijblijven. Hoeveel mensen hebben niet in het voortgezet onderwijs een bepaald vak gekozen of juist laten vallen vanwege de leraar die dat vak gaf?

Op mijn basisschool werd gewerkt in combinatieklassen. Daardoor waren er drie parallelle groepen in elke bouw en bleef je drie jaar in dezelfde klas bij dezelfde leraar. Bij de overgang van de onder- naar de bovenbouw mocht elk kind aangeven bij welke leraar hij het liefst in de klas wilde komen. Ik was toen negen jaar oud en weet nog goed hoe uitgesproken mijn voorkeur was en welke argumenten ik had. Mijn voorkeur ging uit naar meester Jaap. Niet dat de andere twee geen goede leerkrachten waren, maar ze pasten minder goed bij mij. Meester Vincent was het hoofd van de school en stond bekend als 'streng doch rechtvaardig'. Voor sommige kinderen heel geschikt, maar voor mij te indrukwekkend. Meester Ron was de populairste leraar van de school, levendig en met veel humor, maar ik voelde me niet op mijn gemak bij hem. Hij vroeg vaak als grapje 'hou je nog een beetje van me?' en dan wist ik niet wat ik moest zeggen. Ik koos voor meester Jaap, die aardig was en makkelijk benaderbaar en bovendien heel goed kon voorlezen. Ik voelde me ontspannen in zijn klas en had het gevoel dat ik mezelf kon zijn.

De behoefte aan relatie is één van de drie psychologische basisbehoeften. En misschien is het wel de voornaamste basisbehoefte van de mens. Het is een voorwaarde om tot ontwikkeling te komen. Mijn basisschool had dat goed in de gaten. Het belang van goede relaties in het onderwijs wordt tegenwoordig ook door neurobiologisch onderzoek bevestigd.

Uit hersenonderzoek blijkt dat positieve emoties het complexe leren bevorderen, terwijl negatieve emoties dat leren juist belemmeren.

Leraren kennen als geen ander het belang van goede relaties maar voelen zich in de klas vaak belemmerd door 'alles wat moet': het boek dat uit moet, de kerndoelen die behandeld moeten worden, de toetsen die nog gemaakt moeten worden. De leerlingen merken dat ook. In de interviews vertelden ze ons dat het contact met de leraar buiten de lessen om veel makkelijker verloopt: 'Op kamp en in de pauze is hij hartstikke aardig, maar in de klas is hij snel boos en zijn er gauw problemen'. Het onderwijs zoals we dat hebben ingericht, lijkt de relaties in de weg te staan. Wat is er aan de hand?

Een verklaring kan gevonden worden in de *ontkoppelingen* die Luc Stevens beschrijft in zijn boek *Zin in Leren*. In ons onderwijsstroom zijn relatie en prestatie ontkoppeld. De vergelijkende beoordeling die centraal staat (ook voor leraren en scholen) maakt dat de ander eerder als bedreiging dan als steunbron gezien wordt. Samenwerken mag, maar het moet geen afkijken worden. Want als het erop aan komt, moet je laten zien wat jij alléén kan, in vergelijking met de ander. Ook opvoeding en onderwijs zijn ontkoppeld. Daardoor wordt de school ontdaan van haar persoonlijke karakter, van het kenmerk van ontmoeting. De verantwoordelijkheid van de leraar gaat niet verder dan de leerdoelen, leerlingen moeten antwoord geven en meedoen. Van samen een gemeenschap maken en daarvoor verantwoordelijkheid dragen is geen sprake en dit leidt tot vervreemding. Het antwoord op deze ontkoppelingen en het pedagogische antwoord op de behoefte aan relatie is het aanbieden van (gelegenheid tot) verbondenheid.² Dat betekent dat een belangrijke opdracht voor het onderwijs is een gemeenschap te creëren die gekenmerkt wordt door wederzijds vertrouwen, beschikbaarheid en verantwoordelijkheid (voor elkaar). Hoe doe je dat in school? Door ruimte te maken voor verbondenheid, voor werkelijk contact. Dat kan op een heleboel verschillende manieren, afhankelijk van de context waarin je werkt. Ik geef enkele voorbeelden.

SBO Merlijn in Den Haag heeft een huiskamer ingericht. Een ruimte in de school met een bank, fatboys, een boksbal, thee en koekjes

